

FTAXP 06.52.13
ӘОЖ 332.142
JEL O30

<https://doi.org/10.46914/1562-2959-2022-1-4-226-238>

А.А. САРКЫТОВА,*¹

докторант.

*e-mail: aigera.sa.1991@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1985-3532

А.Н. РЯХОВСКАЯ,²

Э.Ф.Д. профессор.

e-mail: rectorat_ieay@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-7566-933X

М.Ж. КОНЫРБЕКОВ,¹

PhD, қауымдастырылған профессор.

e-mail: konyrbekov.m@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5459-5167

¹«Тұран» университеті, Алматы қ., Қазақстан

²Ресей Федерациясы үкіметі жанындағы

каржы университеті, Мәскеу қ., Ресей

АЙМАҚТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Мақаланың мақсаты – аймақтық экономиканың бәсекеге қабілеттілік мәселелерін зерттеу. Қазіргі нарық жағдайында аймақтар инвестициялық ресурстарға (мемлекеттік, жеке және шетелдік), сондай-ақ ресурстардың барлық көздері мен өткізу нарықтарына салық төлеушілерді тарта отырып, өзара бәсекелеседі. Бұл ретте аймақтар ұлттық және халықаралық нарықтардың дербес субъектілері болып табылады. Жоғарыда айтылғандарға байланысты бүгінгі күні біз үшін Қазақстан өңірлерінің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету мәселесі өте өзекті болып отыр. Қазақстан Үкіметінің негізгі мақсаттарының бірі – оның өндірістік базасын әртараптандыру және аумақтарды дамытудың ұлттық стратегиясын жүзеге асыру арқылы ел экономикасының тұрақты өсуін қамтамасыз ету. Дегенмен, өңірлік бәсекеге қабілеттіліктің алғы шарттары ұлттық деңгейде қаланған. Өңірлердің тұрақты дамуы елде өсуге, жұмыспен қамтуға, тұрақтылыққа ықпал ететін макроэкономикалық орта және кәсіпкерлікті дамыту мен жұмыс орындарын құруды ынталандыратын салық салу және реттеу жүйелері сияқты қолайлы жағдайлар болған жағдайда ғана мүмкін болады. Макроэкономикалық жағдайды дұрыс бақылаған жағдайда елдің бәсекеге қабілеттілігін тежейтін нарықтық бұзылуларды еңсеруге бағытталған микроэкономикалық реформалар аймақтық және жергілікті деңгейде ғана тиімді болуы мүмкін. Шын мәнінде, елдің салыстырмалы артықшылығының басым бөлігі оның аймақтарының ерекшеліктерімен анықталады, ал тиімді ұлттық бәсекеге қабілеттілік стратегиясы аймақтардың сипаттамаларын (мүмкіндіктері де, әлсіз жақтары да) ескеруді талап етеді. Өңірдің бәсекеге қабілетті дамуы әдетте түрлі әлеуметтік, сондай-ақ экономикалық мақсаттардың үйлесімі жағынан қарастырылатын сан алуан өлшемді процесс екенін есте ұстаған жөн.

Тірек сөздер: тұрақты даму, аймақ, бәсекеге қабілеттілік, тиімділік, бәсекелестік, экономиканы аймақтандыру, аймақтың бәсекеге қабілеттілігі.

Кіріспе

Қазіргі уақытта дүние жүзінің көптеген елдері мен олардың аймақтарының экономикалық дамуының басты мақсаты халықтың өмір сүру сапасын арттыру болып табылады. Демек, әлеуметтік-экономикалық даму процесі үш негізгі компонентті қамтиды:

- ◆ халықтың өмір сүру деңгейін арттыру, денсаулық сақтау мен білім деңгейін көтеру;
- ◆ адамның абыройын құрметтеуге бағытталған саяси, әлеуметтік, экономикалық және институционалдық жүйелерді қалыптастыру салдарынан адамдардың өз-өзін бағалауын өсуіне қолайлы жағдай жасау;
- ◆ адамдардың еркіндік дәрежесін, оның ішінде олардың экономикалық еркіндігін арттыру.

Елдер мен аймақтардың әлеуметтік-экономикалық даму дәрежесін бағалау кезінде өмір сүру сапасының соңғы екі құрамдас бөлігі әрқашан ескерілмейді, бірақ соңғы уақытта оларға экономикалық ғылым мен саяси тәжірибеде үлкен мән берілуде [1].

Экономикалық аудан өзінің мазмұны бойынша күрделі (көбінесе белгісіз) ішкі және сыртқы байланыстары бар күрделі көп элементті жүйе, сондықтан оның дамуының бәсекеге қабілеттілігін анықтау күрделі мәселе болып табылады.

Мұндай күрделі жүйелерде олардың жеке құрамдас бөліктерінің тиімділігін есептеу оңайырақ. Бірақ жеке әсерлердің қарапайым қосындысы барлық жүйенің жалпы эффектісімен бірдей бола бермейді, бұл Парето оптимумының тұжырымдамасымен расталады. Мысалы, биотаның («жануарлар дүниесі») болуының тиімділігі шаруашылық кешендерінің жұмыс істеу тиімділігіне толығымен қайшы келеді. Экономикаға пайдалы нәрсе экожүйелер үшін өлімге әкелуі мүмкін және керісінше. Ғылыми-техникалық прогресс те қоғам мүдделерімен жиі сәйкес келмейді [1].

Сондықтан тиімділік пен бәсекеге қабілеттіліктің кез келген есептеулері, әдетте, шартты болып табылады. Біз жалпы әсердің аз ғана бөлігін есептей аламыз, негізінен экономикалық, әдетте қарабайыр есептеуге жатады. Әлеуметтік әсерлер халықтың өмір сүру деңгейінің, адам дамуының индексінің көрсеткіштерімен анықталады, ол өмірдің шынайы сапасын толық көрсете алмайды. Экологиялық тиімділікті (дәлірек айтқанда, қоршаған ортаны қорғау шараларының әлеуметтік-экономикалық тиімділігін) есептеу одан да қиын. Айта кету керек, тиімділік ұғымы табиғатта жоқ. Біз табиғаттың кері күшін ғана бағалаймыз, оған адам әрекетінің теріс техногендік әсер етуіне байланысты, яғни, шын мәнінде, біз өз экономикамыздың кемшіліктерін бағалаймыз.

Аймақтық бәсекеге қабілеттілік, сондай-ақ тиімділік өндірістің әдеттегі экономикалық тиімділігін бағалау әдістері мен принциптерімен анықталады, мысалы, максималды жиынтық табыс (пайда), немесе ең төменгі шығындар, инвестиция тиімділігінің көрсеткіштері, пайдалылық, қаржыдағы өзін-өзі қамтамасыз ету дәрежесі және т.б. [2].

Материалдар мен әдістер

Өңірдің бәсекеге қабілетті дамуы әдетте әртүрлі әлеуметтік және экономикалық мақсаттардың үйлесімі тұрғысынан қарастырылатын көп өлшемді және көп өлшемді процесс екенін есте сақтаған жөн. Біз тек экономикалық даму туралы айтатын болсақ та, ол әдетте әлеуметтік дамумен бірге қарастырылады. Әлеуметтік-экономикалық даму мынадай аспектілерді қамтиды: өндіріс пен табыстың өсуі, қоғамның институционалдық, әлеуметтік және әкімшілік құрылымдарындағы өзгерістер, қоғамдық санадағы өзгерістер, дәстүрлер мен әдеттердің өзгеруі.

Мақаланы жазу барысында салыстырмалы талдау, аналитикалық талдау, синтез сияқты әдістер қолданылды.

Негізгі ережелер

Өңірдің бәсекеге қабілеттілігін бағалауда ең бастысы – аймақтың бәсекелестік артықшылығын анықтау. Бұл тек осы өңірге ғана тән, оны басқа өңірлерден ерекшелендіретін және табысты бәсекелестікке мүмкіндік беретін белгілі бір құндылық. Бәсекеге қабілеттілік – бұл аймақтың басқа аймақтар арасындағы позициясын сақтау немесе жақсарту үшін бәсекелік артықшылықтарды анықтау, құру және пайдалану қабілеті [3].

Сонымен, Қазақстан үшін нарықтық қатынастардың қарқынды дамуы жағдайында бәсекеге қабілеттілікті арттыру мәселесі ерекше маңызға ие. Ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі оның кәсіпорындарының, тауар өндірушілерінің, аумақтарының, қалаларының, аудандарының жалпы бәсекеге қабілеттілігі болғандықтан, тиісінше экономикалық өсу жолдарының бірі жеке кәсіпорын, сала, аймақ деңгейінде бәсекеге қабілеттілікті ынталандыру болып табылады [4].

Әдебиетке шолу

Бәсекелестік мәселелерімен көптеген көрнекті экономистер жылдар бойы және әртүрлі көзқарастар позициясынан айналысты. Сонымен, бәсекелестік сұраныс пен ұсыныстың өзара әрекеттесу күші болған бихевиоральды көзқарас шеңберінде Д. Рикардо, А. Курно, Л. Вальрас, Дж. Б. Кларк, А. Маршалл, Ф. Найт сияқты ғалымдардың еңбектері талданды.

Бәсекелестіктің құрылымдық тәсілі (нарық құрылымын талдауға баса назар аудару) Ф. Эджуорт, Дж. Робинсон зерттеулерінде дамыды. Бәсекелестік пен өзара әрекеттестіктің белсенді процесі ретінде қарастырылатын функционалдық көзқарас Э. Чемберлин, Дж. Шумпетер, Ф. Хайек, И. Кирцнер сияқты атаулармен ұсынылған.

Бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етудің ұлттық үлгісін жасауға қазақстандық ғалымдар да үлес қосты. Іргелі еңбектердің қатарында Ө. Баймұратов, Қ. Қажымұрат, О. Сәбден, Қ. Сағадиев, Н. Нұрланова сынды ғалымдардың облыстардың, жалпы еліміздің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған еңбектерін ерекше атап өтуге болады.

Отандық және шетелдік ғалымдардың аймақтық бәсекеге қабілеттіліктің мәні, негізгі принциптері мен факторлары туралы іргелі әдіснамалық және тәжірибелік зерттеулеріне қарамастан, Қазақстан Республикасы өңірлерінің бәсекеге қабілеттілік деңгейін статистикалық бағалауды интеграциялаумен байланысты көптеген мәселелер, Қазақстан Республикасы өңірлерінің бәсекеге қабілеттілік деңгейін дамыту өңірдің құрылымдық саясатын жетілдірудің, өңірдегі жаңа бәсекеге қабілетті мүмкіндіктерді іздеу мен дамытудың тиімді тетіктері, оның ішінде отандық экономика жағдайында адами капиталдың сапасын қоса алғанда және жақсарту арқылы әлі де жеткілікті зерттелмеген.

Нәтижелер мен талқылау

Қазіргі Қазақстан өңірлер экономикасының ашықтығының жоғары деңгейімен сипатталады, әлемдік экономикалық жүйенің құрамдас бөлігі болып табылатын ел аймақтарының өзара байланысы мен өзара тәуелділігіне тенденция барған сайын көрініс табуда. Сонымен қатар, Қазақстандағы экономикалық өсу негізінен шикізат секторының озық дамуымен байланысты. Шикізатпен қамтылған өңірлерде тұрақтандыру, тіпті біршама өсу байқалса, бұрын білікті кадрлармен және халық тығыздығы жоғары дамыған өңірлер өндірістің құлдырауымен сипатталады, бұл олардың нарықтық қатынастарға өтуін қиындатады. Осының нәтижесінде Қазақстан аймақтарының әлеуметтік-экономикалық дифференциациясы артып, оны еңсеру қиындай түсуде. Бұл жағдайлар өңірлік факторларды тиімді пайдаланудың жаңа тәсілдерін әзірлеуді және енгізуді және елдің әрбір өңірінің нақты даму стратегиясын айқындау және біртұтас экономиканың тиімді дамуын қамтамасыз ету мақсатында Қазақстанның өңіраралық қатынастарын зерттеуді қажет етеді [5].

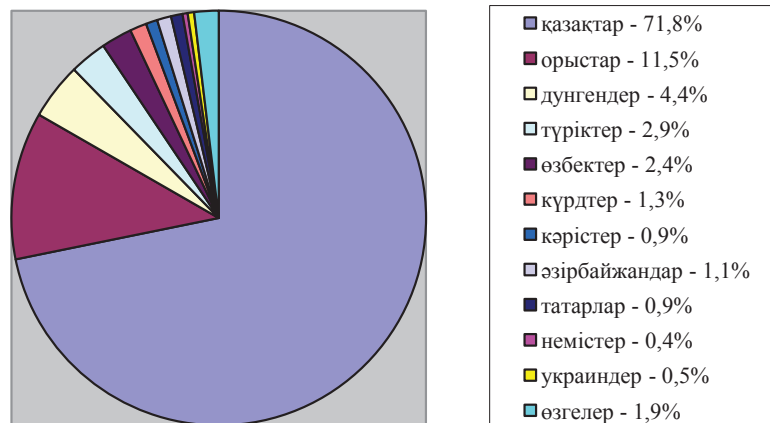
Қазақстан аймақтарының даму процесінің мәні соңғы уақытта экономика салаларын «аймақтандыру» тұжырымдамасымен сипатталды. Қазақстанның аймақтық экономикалық саясатының мақсаттары ұзақ мерзімді сипатқа ие және елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының стратегиялық бағытымен байланысты. Бүгінгі күні барлық мемлекеттік құжаттарда өңірлерді әлеуметтік-экономикалық даму тұрғысынан сәйкестендіру қажеттігі туралы тезистер бар. Өңірлердің жақындасуы жалпы экономикалық өсу жағдайында, яғни артта қалған өңірлердегі өсу қарқыны неғұрлым дамыған өңірлердегі оң өсу қарқынынан жоғары болған жағдайда ғана мүмкін болады. Сонымен қатар, сарапшылардың пікірінше, ел аймақтарын жан басына шаққандағы ЖӨӨ бойынша толық теңестіру қысқа мерзімде мүмкін емес. Қысқа мерзімді перспективада бірінші кезектегі міндет – экономикасы нашар дамыған өңірлердің артта қалуын қысқартуды шешу керек. Өңірлік жүйелерді одан әрі реформалаудың стратегиялық бағыттары осымен байланысты болуы керек. Бұл ретте реформалар бағдарламасында ел экономикасының кеңістіктік интеграциясы бойынша арнайы шаралар, яғни аймақтар мен кәсіпорындар арасындағы экономикалық байланыстарды қалпына келтіру ескерілуі керек, бірақ жаңа интеграция тиімділіктің жаңа өлшемдеріне сәйкес құрылатын болады. Аймақтардың экономикалық интеграциясының алғышарттары олардың нарықтық даму деңгейлерінің салыстырмалылығы,

олардың алдында тұрған мәселелердің ортақтығы болып табылады. Осылайша, реформалар аймақтандыру мен интеграция, әртүрлілік пен бірлік арасында ақылға қонымды ымыраға келуге және қолдауға бағытталуы керек [5].

Қазіргі Қазақстан экономикасының ерекшеліктерінің бірі оның аймақтарының экономикалық даму қарқынының саралануы болып табылады. Республика аймақтары арасындағы бәсекелестікті күшейту, бір жағынан, барған сайын маңызды бола түсуде, соның нәтижесінде экономикалық және әлеуметтік факторлардың ғана емес, сонымен қатар өңірлердің бәсекелестік артықшылықтарының рөлі де артады. Екінші жағынан, өңірлердің ресурстары өзгеріп жатқан халықаралық еңбек бөлінісінде ең үлкен пайдаға сай болу үшін елдің жаһандық экономикадағы позициясын нығайту үшін біріктірілген. Сонымен бірге, В.Н. Ворожейкин және Ф.Ф. Рыбаков, әрбір аймақ елдің бүкіл халық шаруашылығы шеңберінде салалық және аумақтық еңбек бөлінісіне негізделген өндірісті белгілі бір кеңістіктік ұйымдастыру нысаны ретінде әрекет етеді. Сонымен қатар, егер аймақтың шаруашылық кешенінің құрылымы неғұрлым әртүрлі болса, ал сыртқы ортамен байланысы әлсіз және аз дамыған болса, ол салыстырмалы түрде тәуелсіз шаруашылық субъектісі болып табылады [6].

Сонымен, Қазақстан Республикасы Жамбыл облысының экономикалық ортасын қарастырып, оның бәсекеге қабілеттілігін бағалайық. Ең алдымен, Жамбыл облысы Қазақстан Республикасының байырғы аймақтарының бірі ретінде (1939 ж. негізі қаланған) бірқатар маңызды бәсекелестік артықшылықтарға ие бола отырып, бай тарихы мен экономикалық даму болашағы зор екенін атап өткен жөн. Бұл қолайлы географиялық жағдай – Жамбыл облысы Қазақстанның оңтүстік-шығыс бөлігінде орналасқан және батысында және шығысында Оңтүстік Қазақстан және Алматы облыстарымен, солтүстігінде Қарағанды облысымен, оңтүстігінде Қырғызстан Республикасымен шектеседі. Облыс құрылымында 10 аудан, облыстық бағыныстағы қала – Тараз қаласы және облыстық бағыныстағы 3 қала – Қаратау қаласы, Жаңатас қаласы, Шу қаласы бар. Әкімшілік орталығы – Тараз қаласы [7, 21 б.].

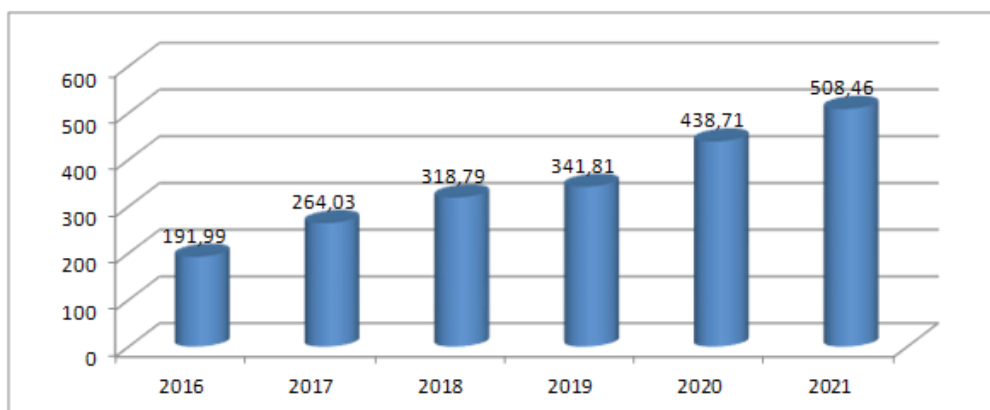
Облыс 144,2 мың км² алып жатыр. 2011 ж. есеп бойынша онда шамамен 1,055 миллион адам тұрады. 100-ден астам ұлттар мен ұлыстар мекендейді, олардың 71% қазақтар [8] (1-сурет).

Сурет 1 – Жамбыл облысының этникалық құрамы

Ескертпе: [8] дереккөз негізінде құрастырылған.

Жамбыл облысының әкімі соңғы есеп беру кездесуінде айтылғандай, өңір экономикасы қарқынды дамып келеді. 2021 ж. Жамбыл облысының жалпы өңірлік өнімі алдын ала бағалау бойынша 532,1 млрд теңгені құрады, бұл 2020 ж. салыстырғанда 12 пайызға жоғары. Жан басына шаққандағы ЖӨӨ 2020 жылғы 438 мың теңгеге қарсы 507 мың теңгені құрады (2019 ж. бұл көрсеткіш 342 мың теңге болды) (2-сурет, 230 б.).

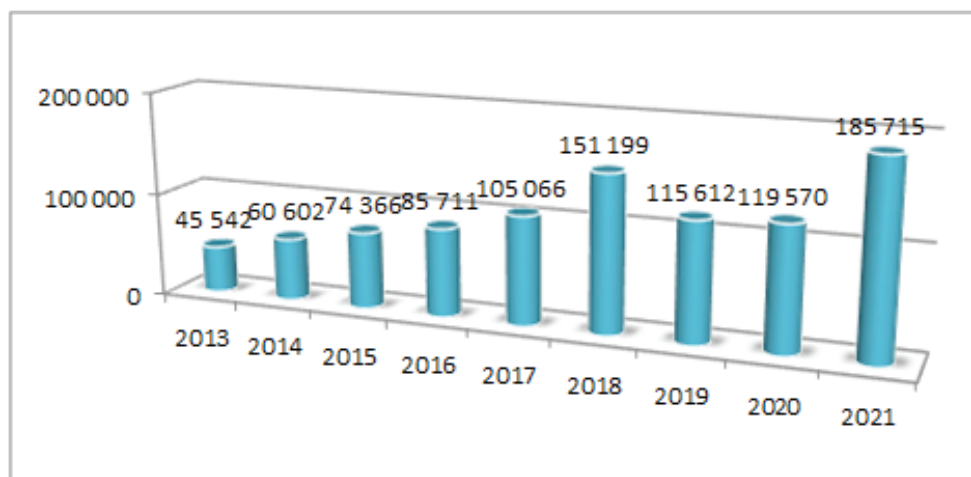

Сурет 2 – Қазақстан Республикасы Жамбыл облысының жан басына шаққандағы ЖӨӨ

Ескертпе: [8] дереккөз негізінде құрастырылған.

Облыстың жалпы өңірлік өнімінің жоғары өсу қарқыны экономиканың өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, құрылыс, көлік және коммуникация сияқты негізгі салаларының дамуымен қамтамасыз етіледі. 2021 ж. Жамбыл облысының өнеркәсіп өнімінің көлемі, бұрын атап өтілгендей, 55,3%-ға өсті.

Нәтижесінде өнеркәсіп өндірісі 2013 ж. 45,6 млрд теңгеден 2021 ж. 185,7 млрд теңгеге дейін өсті, номиналды мәндегі өсу қарқыны 4 есеге жетті (3-сурет).

Сурет 3 – 2013–2021 жж. Жамбыл облысының өнеркәсіп өнімінің көлемі, мың теңге

Ескертпе: [8] дереккөз негізінде құрастырылған.

Өңірдің ЖӨӨ құрылымындағы өнеркәсіп үлесі 2019 ж. 17%-дан 2021 ж. 20,4%-ға дейін өсті, бұл облыс экономикасын одан әрі индустрияландыруды көрсетеді [9]. Облыс өнеркәсібі үшін химия, тау-кен өндіру, өңдеу өнеркәсібі сияқты салалар дәстүрлі болып табылады. Жамбыл облысының өнеркәсібі құрылымындағы ең жоғары көлем электр энергиясын, газды және суды өндіру және бөлу (40,4%), одан кейін – химия (21,7%), тамақ өндірісі (14,7%), металлургия (6,1%) және т.б. өнеркәсіп салалары, олардың үлесі шамамен 10,8% құрайды. 2011 ж. Жамбыл облысының өнеркәсіп өнімі көлемінің үлкен жартысы (63,6%) Тараз қаласына, 9,3%-ы Мойынқұм ауданына, 7,04%-ы Меркен ауданына тиесілі. Қалған аудандар облыстың жалпы өнеркәсіп өнімінің 3,5%-дан азын құрайды (1-кесте, 231 б.).

Кесте 1 – 2020–2021 жж. Жамбыл облысы аудандары аясындағы өнеркәсіп өнімінің көлемі

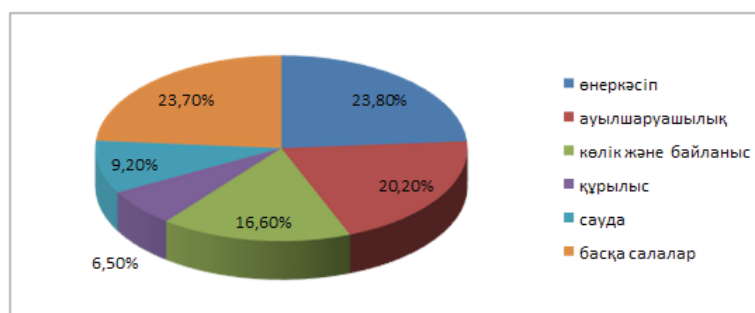
№	Жамбыл облысының аудандары	Өнеркәсіп өнімінің көлемі, млн теңге		
		2020 ж.	2021 ж.	
			млн тг	облыс көлеміндегі ауданның үлесі %
1	Барлығы	119 569, 6	185 715,2	100
2	Соның ішінде:			
	- Тараз г.а.	81387,1	118111,4	63,6
3	- Байзақ	1277,4	2576,6	1,4
4	- Жамбыл	3891,6	6592,3	3,6
5	- Жуалы	3042,2	3644,4	2,0
6	- Кордай	3668,9	4471,2	2,4
7	- Мерке	4277,4	13077,1	7,0
8	- Мойынқум	5741,9	17270,5	9,3
9	- Сарысу	2465,9	4328,4	2,3
10	- Талас	5947,4	6604,8	3,5
11	- Т. Рыскулов	3035,2	2425,1	1,3
12	- Шу	4834,7	6613,4	3,6

Ескертпе: [10] дереккөз негізінде есептеліп құрастырылған.

Өнеркәсіп саласының жетекші саласы қазіргі таңда облыстың экспорттық өнімінің 72 пайызын қамтамасыз ететін химия өнеркәсібі. Оның ішінде: минералды тыңайтқыштар (2020 ж. салыстырғанда 2021 ж. 324,1%-ға өсті), натрий үшполифосфаты (311,3%), фосфор (сары) (132,0%), барий сульфаты (126,8%), фосфат шикізаты (107,4%) және т.б. Өңірде химия өнеркәсібін дамыту мақсатында шикізаттың негізгі түрлері негізінде өндіріс орындарын құруға, негізгі қорларды жаңғыртуға, инфрақұрылымды жаңартуға, жаңа жұмыс орындарын ашуға бағытталған жобалар жүзеге асырылуда.

Статистикалық мәліметтерге сәйкес, Жамбыл облысының өңдеу өнеркәсібінде 2021 ж. нақты көлем индексі 133,3 пайызды құрап, жоспар 18 пайызға артығымен орындалды. Сонымен қатар, белгілі болғандай, импортты алмастыру факторы бұл фактіге 1998 ж. ұлттық валюта бағамының айтарлықтай құнсыздануынан кейін жақсы әсер етті. Тау-кен өндіру өнеркәсібінде өсім 27,6%, электрмен жабдықтау, газбен жабдықтау, бу шығаруда 25,2% болды. Сумен жабдықтау және су бұру жүйесінде керісінше 1,4 пайызға төмендеген. Өңдеу өнеркәсібіндегі еңбек өнімділігі 46,7%-ға өсіп, үшінші республикалық көрсеткіш болып табылады. Өңдеу өнеркәсібі кеңейтілген ұдайы өндірістің негізі және кез келген экономикалық жүйеде қоғамдық еңбек өнімділігінің өсуінің негізі болғандықтан, бұл өсім индикативті болып саналады.

Жамбыл облысының экономикалық жағдайын талдау, егер қызметтің басқа бағыттарын қарастырмасаңыз, жеткілікті толық болмайды. Осылайша, облыста былғары және аяқ киім, жеңіл және тамақ өнеркәсібі дамыған. «Тұлпар» зауыты (жүнді алғашқы өңдеу), автокөлік жөндеу зауыты, «Әйнек» шыны зауыты бар. Жалпы облыстың жалпы өніміндегі өнеркәсіптің үлесі 23,8% құрайды, бұл ауыл шаруашылығынан 3,6% асып түседі (5-сурет).

Сурет 5 – Жамбыл облысының жалпы өнімінің құрылымы

Ескертпе: [9] дереккөз негізінде есептеліп құрастырылған.

Облыста ауыл халқы басым (61%-ға дейін) болғандықтан, өмір сүруге және ауыл шаруашылығына қолайлы жағдай жасалған деп айтуға болады. Жамбыл облысының табиғи-климаттық жағдайы астық, техникалық, бақша, мал азықтық дақылдар, көкөніс, жеміс-жидек өсіруге мүмкіндік береді. Расында да, облыс ежелден құнарлылығымен ерекшеленіп, бүгінде озық агротехникалық технологияларды енгізудің арқасында өнім көлемін арттырудың тұрақты үрдісі байқалады. Мәселен, дәнді дақылдардың өнімділігі 1994 ж. 9,4 центнерден 2021 ж. 16,4 центнерге дейін өсті (жедел деректер). Орташа жылдық астық өндірісі 480,3 мың тоннаны құрайды. 2021 ж. дәнді дақыл жиналды – шамамен 376,7 млн Республиканың жалпы көлеміндегі облыстың ауыл шаруашылығының жалпы өнімі 4,7 пайызды құрайды. Өндірілген өнім көлемі 1994 ж. 5,0 млрд теңгеден 2021 ж. 90,5 млрд теңгеге дейін өсті (немесе номиналды түрде 18 есе) [11].

Жамбыл облысының көліктік-инженерлік инфрақұрылымын дамытуға ТРАСЕКА көлік дәлізі және «Батыс Еуропа-Батыс Қытай» автожолының құрылысының аяқталуы ықпал етуде. Құрылыс жұмыстарының көлемі 2010 жылмен салыстырғанда «Батыс Еуропа-Батыс Қытай» автожолының құрылысы есебінен 2011 ж. Меркенде – 4,5 есе, Қордайда – 2,3 есе, Жамбылда – 1,6 есе, Шуда – 1,2 есе, Т. Рысқұловта – 7,5%-ға және Жуалыда – 0,8%-ға [11]. Бұл жоба аймақ арқылы өтетін транзит көлемін 300 миллион тоннаға дейін арттыруға мүмкіндік берді. Демек, аймақтың дәл осы артықшылығын болашақта ТРАСЕКА көлік дәлізінде халықаралық маңызы бар қуатты көліктік хабты қалыптастыруда бәсекеге қабілетті мүмкіндік ретінде пайдалануға болады.

Осылайша, аймақтың бәсекеге қабілетті позициясы, әрине, оның экономикасының құрылымын құрайтын салалардың бәсекеге қабілеттілігімен анықталады. Дегенмен, орыс ғалымы А.Г. Гранберг, ол аймақты табиғи, адами, қаржылық, өндірістік ресурстардың жиынтығы ретінде ғана емес, сонымен бірге өзін-өзі басқаруға қабілетті әлеуметтік-экономикалық қатынастардың субъектісі ретінде де қарастыру керек, бұл басқару туралы айтуға мүмкіндік береді. аймақтық деңгейдегі бәсекеге қабілеттілік [12].

Жамбыл облысының осы кезеңдегі өзектілігін сипаттай отырып, жоғарыда атап өткен тиімді географиялық орналасуымен қатар, аймақтың өнеркәсіптік және ауылшаруашылық бағытын да бөліп көрсетуге болады. Өңірдің ЖӨӨ құрылымындағы өнеркәсіп үлесі 2019 ж. 17%-дан 2021 ж. 20,4%-ға дейін өсті, бұл облыс экономикасын индустрияландырудың жақсы деңгейін көрсетеді [13]. Облыстың нақты секторының негізгі салалары: тау-кен өнеркәсібі және карьерлерді қазу, өңдеу өнеркәсібі, электрмен жабдықтау, газ, бу беру және ауа баптау, сумен жабдықтау, кәріз жүйесі, қалдықтарды жинау мен бөлуді бақылау.

Кезінде өңірдің басты белгісі болған облыстың химия өнеркәсібі өңірдің басты бәсекелестік мүмкіндігіне айналып, жаңа серпінмен дамуға мүмкіндігі бар. Оның облыстың өңдеу өнеркәсібіндегі үлесі 24,5 пайызды, ал облыстың жалпы өніміндегі 18,7 пайызды құрайды.

Жамбыл облысы, белгілі, фосфорит пен фторшпат шикізатының бірегей базасы болып табылады. Республиканың баланстық қорының 71,9% фосфорит, 68% фтор, 8,8% алтын, 0,7% уран оның аумағында шоғырланған. Облыс түсті металдарға, баритке, көмірге, қаптау, сәндік-техникалық тастар, құрылыс материалдарына бай. Өндірістің ең жоғары қарқынына тау-кен өнеркәсібінде қол жеткізілді. Саланың ірі кәсіпорындары: Ақбақай тау-кен байыту комбинаты, Қаратау тау-кен-химия комбинаты, Жаңатас тау-кен байыту комбинаты [8].

«Ақбақай» кластері кен орындарының өнімділігін он есеге арттырып, жаңа инновациялық технологияларды қолдану арқылы жыл сайын 2,8 тонна алтын балқытуға, сондай-ақ 450 жаңа жұмыс орнын ашуға мүмкіндік береді. Тараз құбыр зауыты құрылыс саласын, төмен және орташа қысымды газ желілерін, сумен жабдықтау және тамшылатып суару жүйелерін өз өнімдерімен қамтамасыз етеді. Қолданудың кең спектріне арналған жарықдиодты шамдар зауыты («Энерджи Тараз» ЖШС) энергия тұтынуды 30%-ға азайтады.

Облыста тек республикада ғана емес, сонымен қатар ТМД елдерінде теңдесі жоқ Қаратау фосфориттік бассейнінде фосфат шикізатының ең үлкен қоры бар. «Қазфосфат» ЖШС компаниясы бүгінгі таңда республиканың химия өнеркәсібінің жалпы көлемінің 98,2 пайызын алып отыр. Оның құрамына фосфориттерді өндіру және өңдеу бойынша ірі кәсіпорындар кіреді – бұл Қаратау мемлекеттік өнеркәсіптік кешені мен «Шолақтау» мемлекеттік өнеркәсіптік кешені, Новоджамбул фосфор зауыты, минералды тыңайтқыштар зауыты өндірістік бірлестіктері.

Облыстың химия саласының негізін құрамында фосфоры бар шикізатты өндіру, құрамында фосфоры бар өнімдерді, оның ішінде тыңайтқыштарды өндіру құрайды [13].

Қазіргі аймақтық саясат негізінен аймақтарды дамытуға емес, оларды қолдауға бағытталған, бұл бүгінгі таңда, өкінішке орай, аумақтардың өз экономикасының тұрақты өсу траекториясына енуін қамтамасыз етпейді [14]. Сондықтан да өңірлерге мемлекеттік қолдау тәжірибесін жоққа шығармай, өзінің ресурстық базасының теңгеріміне сүйене отырып, өзінің аймақтық (аймақтық) даму саясатын қалыптастыруға және жүзеге асыруға көшу өте қажет.

Қазақстан Республикасы аймақтарының экономикасын дағдарыстан шығарудың, оны тұрақтандырудың және тұрақты дамуға көшудің айқындаушы негізі аумақтың өзін-өзі дамытуына негізделуі және теңгерімді даму тұжырымдамасын қалыптастыру болуы тиіс. Бірлескен іс-әрекеттер ауқымы мен айрықша құзыреттер саласын көрсете отырып, оны биліктің ұлттық саясатына біріктіру. Облыс орталықтың белгілі бір қолдауына сүйене отырып, өз дамуында ең алдымен эндогендік (аймақтық) факторларды – табиғи, материалдық, еңбек және қаржылық ресурстарды, кәсіпкерлік әлеуетті оңтайлы және тиімді пайдалануға басты назар аударуы керек. Сонымен, аймақтық экономиканың теңгерімді дамуы – бұл, ең алдымен, аймақтық факторларды тиімді пайдалану арқылы жүзеге асырылатын және аумақтың әлеуетін динамикалық (өспелі) молайту жағдайларының тұрақты сақталуын қамтамасыз ететін оның дамуы [15].

Республика аймақтарының тұрақты және теңгерімді дамуының әлеуетін, жағдайлары мен алғышарттарын талдау өзінің кең байтақ аумағы бар Қазақстанда аймақтардың табиғи-климаттық жағдайлары, экономикалық дамуы, халықтың өмір сүру сапасы бойынша айтарлықтай ерекшеленетінін көрсетеді. Сондықтан Қазақстан үшін экономиканы тұрақтандыруға және оның теңгерімді дамуына бағытталған тиімді аймақтық саясатты әзірлеу өте маңызды.

Мұндай аймақтық саясатты әзірлеу кезінде барлық аймақтарға ортақ қауіптерді ескеру қажет:

- ♦ өнеркәсіптік құрылымның салмақтылығынан, шикізатқа маманданудың жоғарылауынан және әртараптандырудың жоқтығынан көрінетін көптеген аймақтардың экономикасындағы құрылымдық теңгерімсіздік;

- ♦ өңіраралық дифференциацияның одан да тереңдей түсуіне және аймақтық диспропорциялар шегінде нығаюына әкелетін экспорттың ұтымсыз құрылымын сақтау;

- ♦ негізгі қорлардың ауқымды физикалық және ескіруі нәтижесінде экономиканың негізгі салаларының капиталсыздануының үлкен дәрежесі және соның салдарынан экономиканың бәсекеге қабілеттілігінің төмендігі;

- ♦ табиғи ресурстарды ұтымсыз пайдалану, бір жағынан, табиғи ресурстардың сарқылуына және болашақта өсу мүмкіндіктерінің шектелуіне, екінші жағынан, қоршаған ортаның ластануына;

- ♦ халықтың стихиялық көші-қоны және оның біліктілік деңгейінің төмендігі жағдайында тұрақты жұмыссыздық пен кедейліктің жоғары деңгейі, бұл ұтымсыз қоныс аударуға және тұрақты даму үшін білікті жұмыс күшінің тапшылығына әкеледі;

- ♦ өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымның артта қалуы [16].

Бұл ел экономикасының қалыптасқан кеңістіктік ұйымдастырылуымен байланысты. Қазақстанның өңірлік дамуы мен оның экономикасын кеңістіктік ұйымдастыру мәселелерін Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы заңнамасымен шешу ел аймақтарының экономикасын құрылымдық әртараптандыру қажеттілігімен тікелей байланысты [17].

Аймақтық дамуды мемлекеттік басқару жөніндегі зерттеулер аймақтық саясаттың әртүрлі басым бағыттарын анықтайды, олардың таңдауы көбінесе сол немесе басқа даму сценарийлеріне сәйкес келеді. Дегенмен, аймақтанушылардың көпшілігі экономиканы құрылымдық әртараптандыру үдерісі жағдайында аймақтық құрылымдық саясат сияқты бағытты аймақтық саясаттың басым бағыты ретінде бөліп көрсету керек деген пікірде [18].

«Құрылымдық саясат» термині жиі қолданылғанымен, оның қалыптасқан анықтамасы әлі қалыптасқан жоқ. Өзінің ең жалпы түрінде құрылымдық саясат билік органдарының экономикалық құрылымның барлық түрлеріне әсері ретінде қарастырылады. Және бұл жағдайда құрылымдық саясат шеңберінде индустриялық, инновациялық, инвестициялық және басқа да саясат түрлері бөлектелетін болады [19] және бұл саясат түрлерінің мақсаттары мен міндеттері құрылымдық саясаттың мақсаттары мен міндеттеріне негізделеді.

Құрылымдық саясаттың тағы бір тәсілі экономиканың белгілі бір аспектілерін, мысалы, салаларды бөлуді қамтиды. Құрылымдық саясатты түсінудің бұл тәсілі машина жасау, тамақ, көмір, металлургия өнеркәсібін және т.б. қайта құрылымдау бағдарламалары сияқты салалық бағдарламаларда жүзеге асырылды. Бұл жағдайда құрылымдық саясат өнеркәсіптік саясаттың құрамдас бөлігі болып табылады.

Үшінші тәсіл құрылымдық саясатты инновациялық немесе инвестициялық саясатпен сәйкестендіруге негізделген. Бұл ретте құрылымдық саясаттың мақсаттары мен міндеттері саясаттың осы түрлерінің шеңберіндегі көрсеткіштерді есептеуге дейін теңестіріледі және қысқартылады. Құрылымдық саясатты басқаша түсіну проблема болып табылады, өйткені бұл оны қалыптастыру мен жүзеге асырудың әртүрлі әдістерін, пайдаланылатын ресурстарды таңдауды, сондай-ақ құрылымдық саясаттың түпкілікті нәтижелерін анықтауды көздейді.

«Құрылымдық саясат» терминін кең мағынада қолдану аумақтың әртүрлі ресурстарын ұдайы өндіру мен капиталдандыруды қамтамасыз ету, тікелей бағытталған салаларды дамыту сияқты мәселелерді шешудегі осы саясаттың жетекші рөлі туралы айтуға мүмкіндік береді. Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, құрылымдық саясатты аймақтық саясаттың басым бағыты ретінде бөлу құрылымдық әртараптандыру шеңберінде әртүрлі басқару субъектілерінің (өңірлік және жергілікті билік органдары, бизнес, қоғам) мақсаттарын, әдістері мен мүдделерін үйлестіруге мүмкіндік береді [20].

Саясатты жетілдіру бағыттарын әзірлеу мақсатында өңірлердің бәсекеге қабілеттілігінің бар және әлеуетті факторларын айқындау өңірлердің экономикалық, әлеуметтік және инфра-құрылымдық параметрлері бойынша дамуын кешенді бағалау нәтижелерімен негізделуі тиіс. Өз кезегінде дамуды бағалау өңірдегі қолайлы әлеуметтік-экономикалық дамудың, адам әлеуетін дамыту үшін тиісті ортаны қалыптастырудың, аумақтың әлеуетін сақтау мен дамытудың қолда бар және күтілетін мүмкіндіктері негізінде жүзеге асырылады.

Кез келген нысанды, оның ішінде аймақты теңгерімді дамыту мақсатында стратегиялық басқарудың маңызды құралы стратегиялық картаны әзірлеу және көрсеткіштерді қалыптастыру арқылы жоспарлау болып табылады. Тәжірибеде, зерттеулер көрсеткендей, стратегиялық жоспарлау көптеген отандық кәсіпорындарда жоқ, немесе «нарықтағы тұрақты позицияны нығайту», «рентабельділікті арттыру», «төмендету» сияқты «бұлыңғыр тұжырымдар» бар құжат жасаумен шектеледі [15].

Аймақтық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін неғұрлым толық анықтауға сүйене отырып, осы құбылыстың үш іргелі аспектілерін бөліп көрсетуге болады:

- 1) халық өмірінің жоғары деңгейіне қол жеткізу қажеттілігі (еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілік немесе халық қамтамасыз ететін бәсекеге қабілеттілік);
- 2) аймақтың экономикалық механизмінің жұмыс істеу тиімділігі (тауарлар мен қызметтер нарығындағы бәсекеге қабілеттілік немесе өндіріспен қамтамасыз етілген бәсекеге қабілеттілік);
- 3) негізінен инновациялық қызметпен қамтамасыз етілетін инвестициялық тартымдылық (капитал нарығындағы бәсекеге қабілеттілік немесе қаржылық бәсекеге қабілеттілік).

Аймақтық деңгейде бәсекеге қабілеттілікті қарастыра отырып, экономикалық ойдың қазіргі концепциялары аймақтық бәсекеге қабілеттілік түсінігін әртүрлі түрде түсіндіретінін атап өткен жөн. Кейбір ғалымдар аймақтың экономикалық саясатының басты мақсаты – өз азаматтарын жеткілікті жоғары өмір сүру деңгейін қамтамасыз ету екендігіне сілтеме жасай отырып, бұл ұғымды пайдаланудан бас тартуды ұсынады. Аймақтың мұны істей алуы қандай да бір «бәсекеге қабілеттілік» ұғымына емес, ұлттық табиғи ресурстардың, сондай-ақ еңбек пен капиталдың қаншалықты өнімді пайдаланылғанына байланысты. Бәлкім, бұл дұрыс шығар, бірақ өңірдің осы және басқа да артықшылықтарын біріктіретін бәсекеге қабілеттілік тұжырымдамасы.

Қорытынды

Қазіргі жағдайда аймақтардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру қажеттілігі, біріншіден, ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі көбінесе аймақтық экономикалардың бәсекеге қабілеттілігімен және олардың өзара әрекеттесуімен айқындалатынына байланысты; екіншіден, аймақтың бәсекеге қабілеттілігі елдің бәсекеге қабілеттілігімен ғана емес, соны-

мен қатар салалардың, кәсіпорындардың және тауарлардың бәсекеге қабілеттілігімен де өзара әрекеттеседі; үшіншіден, өңірдің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мәселесі мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың негізгі міндеті болып табылады, бұл өңірді басқару тиімділігін арттыру қажеттілігін алдын ала анықтайды.

Аймақтың бәсекеге қабілеттілігі оның географиялық орналасуына және ресурстардың қолжетімділігіне байланысты екені мойындалған. Бірақ аймақтың бәсекелестік артықшылықтарын мұнымен ғана азайтуға болмайды. Ол табиғи ресурстардан, қолда бар жұмыс күшінен, пайыздық мөлшерлемелерден немесе ұлттық валютаның сатып алу қабілетінен өспейді. Белгілі бір ұлттың бәсекеге қабілеттілігі оның экономикасының инновациялар мен жаңғыртуға қабілеттілігіне байланысты [21].

Қазақстан Республикасы аймақтарының әлеуметтік-экономикалық дифференциациясын талдау нәтижесінде шикізатпен қамтамасыз етудің дәстүрлі жоғары құндылығымен ғана емес, жақын болашақта да ең гүлденген өңірлер екені анықталды. негізінен жалпы өңірлік өнімді құрайтын өндіруші салалардың өнімдері қосылды, бірақ оның инвестициялық тартымдылығына байланысты.

Жамбыл облысының экономикалық жағдайын және бәсекелестік артықшылықтарын кешенді талдау өндірістік әлеуеті елеусіз және негізінен ауыл шаруашылығы, химия, тау-кен өнеркәсібі, тау-кен өнеркәсібі, өнеркәсіптік салаларға маманданған облысты даму деңгейі төмен топқа жатқызуға мүмкіндік берді. Өңірде өмір сүру деңгейінің төмендігі, ауыл шаруашылығына қызмет көрсететін салалардың дамымауы мәселелерін шешу қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Abrizah A., Zainab A.N., Kiran K., Raj R.G. LIS journals scientific impact and subject categorization: A comparison between Web of Science and Scopus // *Scientometrics*, 2013, no. 94(2), pp. 721–740. URL: <http://www.springerlink.com/content/0138-9130> doi: 10.1007/s11192-012-0813-7
- 2 Agovino M., Ferrara M., Marchesano K., Garofalo A. The separate collection of recyclable waste materials as a flywheel for the circular economy: the role of institutional quality and socio-economic factors // *Economia Politica*, 2020, no. 37(2), pp. 659–681. URL: <http://link.springer.com/journal/40888> doi: 10.1007/s40888-019-00153-9
- 3 Региональная составляющая устойчивого развития и конкурентоспособности национальной экономики. Интервью с акимом Актыубинской обл. Сагиндиковым Е. URL: https://rus.azattyq.org/a/Eleusin_Sagindikov/1335455.html
- 4 Alaerts L., Van Acker K., Rousseau S., De Jaeger S., Moraga G., Dewulf J., De Meester S., Eyckmans J. Towards a more direct policy feedback in circular economy monitoring via a societal needs perspective // *Resources, Conservation and Recycling*, 2019, no. 149, pp. 363–371. URL: www.elsevier.com/locate/resconrec doi: 10.1016/j.resconrec.2019.06.004
- 5 Исследование инвестиционной привлекательности Казахстана. Представления и реальность. Отчет компании «Эрнст энд Янг». – 2012. URL: invest.gov.kz/upload/docs/f41
- 6 Ворожейкин В.Н., Рыбаков Ф.Ф. Демонполизация экономики как элемент рыночных отношений. – СПб, 1994. – С. 84.
- 7 Национальное бюро статистики АСПИР. URL: <http://stat.kz/>
- 8 Материал из Википедии – свободной энциклопедии. URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Жамбылская_область
- 9 Экономика Жамбылской области развивается опережающими темпами. – 2012. URL: <http://kzinform.com/ru/news/20120229/08992.html>
- 10 Основные достижения области за 30 лет независимости Республики Казахстан. Отчет акима Жамбылской области. – Тараз, 2022.
- 11 Итоги социально-экономического развития Жамбылской области за январь–декабрь 2021 года // Материалы заседания акимата ЖО в 4 квартале 2021 г.
- 12 Гранберг А. Основы региональной экономики. Учебник для вузов. – М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 423 с.
- 13 Доклад заместителя председателя Комитета по делам Федерации и региональной политике В. Парфенова на V Байкальском экономическом форуме «Обеспечение сбалансированного развития субъектов Российской Федерации – генеральное направление региональной политики». URL: www.regions.ru

14 Кузьмин О.М. Статистическое исследование конкурентоспособности регионов России // Автореф. дисс. на соиск. уч. ст. канд. эконом. наук. – Москва, 2011. – 23 с.

15 Alonso-Almeida M.M., Rodríguez-Antón J.M. The role of institutional engagement at the macro level in pushing the circular economy in Spain and its regions // *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2020, no. 17(6), art. no. 2086. URL: <https://www.mdpi.com/1660-4601/17/6/2086/pdf> doi: 10.3390/ijerph17062086.

16 Ростов Е.В., Муллагалеева З.З. Роль региональной структурной политики в государственном управлении региональным развитием РФ // *Вестник Томского государственного университета*. – 2009. – № 318. – С. 179–185.

17 Региональные проблемы переходной экономики: вопросы теории и практики / Под ред. В.Г. Алиева. – М.: Экономика, 2002. – 646 с.

18 Филатова М.Г. Структурная перестройка промышленности: сущность, закономерности, механизм государственного регулирования. – Екатеринбург: УРО РАН, 1999.

19 Ларина Н.И., Кисельников А.А. Региональная политика в странах рыночной экономики: Учеб. пособие. – М.: Экономика, 1998. – 173 с.

20 Портер М.Э. Конкуренция. Пер. с англ.: учеб. Пособие. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 495 с.

REFERENCES

1 Abrizah A., Zainab A.N., Kiran K., Raj R.G. (2013) LIS journals scientific impact and subject categorization: A comparison between Web of Science and Scopus // *Scientometrics*, no. 94(2), pp. 721–740. URL: <http://www.springerlink.com/content/0138-9130> doi: 10.1007/s11192-012-0813-7 (In English).

2 Agovino M., Ferrara M., Marchesano K., Garofalo A. (2020) The separate collection of recyclable waste materials as a flywheel for the circular economy: the role of institutional quality and socio-economic factors // *Economia Politica*, no. 37(2), pp. 659–681. URL: <http://link.springer.com/journal/40888> doi: 10.1007/s40888-019-00153-9 (In English).

3 Regional'naya sostavlyayushchaya ustojchivogo razvitiya i konkurentosposobnosti nacional'noj ekonomiki. Interv'y u s akimom Aktyubinskoj obl. s Sagindikovym E. URL: https://rus.azattyq.org/a/Eleusin_Sagindikov/1335455.html (In Russian).

4 Alaerts L., Van Acker K., Rousseau S., De Jaeger S., Moraga G., Dewulf J., De Meester S., Eyckmans J. (2019) Towards a more direct policy feedback in circular economy monitoring via a societal needs perspective // *Resources, Conservation and Recycling*, no. 149, pp. 363–371 URL: www.elsevier.com/locate/resconrec doi: 10.1016/j.resconrec.2019.06.004 (In English).

5 Issledovanie investicionnoj privlekatel'nosti Kazahstana. Predstavleniya i real'nost'. Otchet kompanii «Ernst end YAng». 2012. URL: invest.gov.kz/upload/docs/f41 (In Russian).

6 Vorozhejkin V.N., Rybakov F.F. (1994) Demonopolizaciya ekonomiki kak element rynochnyh otnoshenij. SPb, p. 84. (In Russian).

7 Nacionald'no byuro statistiki ASPIR. URL: <http://stat.kz/> (In Russian).

8 Material iz Vikipedii – svobodnoj enciklopedii http://ru.wikipedia.org/wiki/ZHambylskaya_oblast' (In Russian).

9 Ekonomika Zhambyl'skoj oblasti razvivaetsya operezhayushchimi tempami. URL: <http://kzinform.com/ru/news/20120229/08992.html> (In Russian).

10 Osnovnye dostizheniya oblasti za 30 let nezavisimosti Respubliki Kazahstan. Otchet akima ZHambyl'skoj oblasti. – Taraz, 2022. (In Russian).

11 Itogi social'no-ekonomicheskogo razvitiya ZHambyl'skoj oblasti za yanvar'–dekabr' 2021 goda // Materialy zasedaniya akimata ZHO v 4 kvartale 2021 g. (In Russian).

12 Granberg A. (2000) Osnovy regional'noj ekonomiki. Uchebnik dlya vuzov. M.: GU-VSHE, 423 P. (In Russian).

13 Doklad zamestitelya predsedatelya Komiteta po delam Federacii i regional'noj politike V. Parfenova na V Bajkal'skom ekonomicheskom forumе “Obespechenie sbalansirovannogo razvitiya sub”ektov Rossijskoj Federacii – general'noe napravlenie regional'noj politiki”. URL: www.regions.ru (In Russian).

14 Kuz'min O.M. (2011) Statisticheskoe issledovanie konkurentosposobnosti regionov Rossii // Avtoref. diss. na soisk. uch. st. kand. ekonom. nauk. – Moskva, 23 p. (In Russian).

15 Alonso-Almeida M.M., Rodríguez-Antón J.M. (2020) The role of institutional engagement at the macro level in pushing the circular economy in Spain and its regions // International Journal of Environmental Research and Public Health, no. 17(6), art. no. 2086. URL: <https://www.mdpi.com/1660-4601/17/6/2086/pdf> doi: 10.3390/ijerph17062086 (In English).

16 Rostov E.V., Mullagaleeva Z.Z. (2009) Rol' regional'noj strukturnoj politiki v gosudarstvennom upravlenii regional'nym razvitiem RF // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. No. 318. P. 179–185. (In Russian).

17 Alieva V.G. (2002) Regional'nye problemy perekhodnoj ekonomiki: voprosy teorii i praktiki / Pod red. V.G. Alieva. M.: Ekonomika, 646 p. (In Russian).

18 Filatova M.G. (1999) Strukturnaya perestrojka promyshlennosti: sushchnost', zakonomernosti, mekhanizm gosudarstvennogo regulirovaniya. – Ekaterinburg: URO RAN. (In Russian).

19 Larina N.I., Kisel'nikov A.A. (1998) Regional'naya politika v stranah rynochnoj ekonomiki: Ucheb. posobie. M.: Ekonomika, 173 p. (In Russian).

20 Porter M.E. Konkurenciya. (2000) Per. s angl.: ucheb. Posobie. – M.: Izdatel'skij dom «Vil'yams», 495 p. (In Russian).

А.А. САРКЫТОВА,*¹

докторант.

*e-mail: aigera.sa.1991@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1985-3532

А.Н. РЯХОВСКАЯ,²

д.э.н., профессор.

e-mail: rektorat_ieay@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-7566-933X

М.Ж. КОНЫРБЕКОВ,¹

PhD, ассоциированный профессор.

e-mail: konyrbekov.m@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5459-5167

¹Университет «Туран», г. Алматы, Казахстан

²Финансовый университет при Правительстве
Российской Федерации, г. Москва, Россия

ПРОБЛЕМЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация

Цель статьи – исследование проблем конкурентоспособности региональной экономики. В современных рыночных условиях регионы конкурируют друг с другом за привлечение инвестиционных ресурсов (государственные, частные или иностранные), вместе с тем за все источники ресурсов, а также рынки их реализации, привлекая налогоплательщиков. В то же время регионы являются самостоятельными субъектами национального и международного рынков. В этой связи вопрос обеспечения конкурентоспособности регионов Казахстана на сегодняшний день очень актуален для нас. Одной из основных целей Правительства Казахстана является обеспечение устойчивого роста экономики страны путем диверсификации ее производственной базы и реализации Национальной стратегии территориального развития. Тем не менее предпосылки региональной конкурентоспособности закладываются на национальном уровне. Устойчивое развитие регионов возможно лишь при наличии благоприятных условий в стране, таких как макроэкономическая среда, способствующая росту, занятости населения, стабильности системы налогообложения и регулирования, стимулирующих развитие бизнеса и создание рабочих мест. При условии, что макроэкономическая ситуация должным образом контролируется, микроэкономические реформы, направленные на преодоление нарушений рынка, препятствующих повышению конкурентоспособности страны, могут быть эффективными только на региональном и местном уровне. На деле большинство сравнительных преимуществ страны определяется спецификой ее регионов, и эффективная национальная стратегия конкурентоспособности требует учета особенностей (как возможностей, так и слабых мест) регионов. Важно помнить, что конкурентное развитие региона – это многомерный и многоаспектный процесс.

Ключевые слова: устойчивое развитие, регион, конкурентоспособность, эффективность, конкуренция, регионализация экономики, конкурентоспособность региона.

A.A. SARKYTOVA,*¹

PhD student.

*e-mail: aigera.sa.1991@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1985-3532

A.N. RYAKHOVSKAYA,²

d.e.s., professor.

e-mail: rectorat_ieay@mail.ru

ORCID: 0000-0001-7566-933X

M.ZH. KONYRBEKOV,¹

PhD, associate professor.

e-mail: konyrbekov.m@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1985-3532

¹Turan University, Almaty, Kazakhstan

²Financial University under the Government
of the Russian Federation Russia, Moscow, Russia

PROBLEMS OF COMPETITIVENESS OF THE REGIONAL ECONOMY

Abstract

The purpose of the article is to study the problems of competitiveness of the regional economy. In modern market conditions regions compete with each other for attraction of investment resources (public, private or foreign), together with all sources of resources, as well as markets for their implementation, attracting taxpayers. At the same time, regions are independent subjects of the national and international markets. In this connection, the issue of ensuring competitiveness of the regions of Kazakhstan today is very relevant to us. One of the main goals of the Government of Kazakhstan is to ensure sustainable growth of the country's economy through diversification of its production base and implementation of the National Strategy for Territorial Development. Nevertheless, the prerequisites for regional competitiveness are laid at the national level. Sustainable development of regions is possible only in the presence of favorable conditions in the country, such as a macroeconomic environment conducive to growth, employment, stability, taxation and regulatory systems that stimulate business development and job creation. Provided the macroeconomic environment is properly controlled, microeconomic reforms aimed at overcoming market failures that hinder the country's competitiveness can only be effective at the regional and local level. In fact, most of the country's comparative advantages are determined by the specifics of its regions, and an effective national competitiveness strategy requires that the specifics (both opportunities and weaknesses) of the regions be taken into account. It is important to remember that the competitive development of a region is a multidimensional and multifaceted process.

Key words: sustainable development, region, competitiveness, efficiency, competition, regionalization of the economy, regional competitiveness.